

LBRIS

We know
books

Radu Treculescu

MIERLA NEAGRĂ

roman

Ediția a II-a

Prefață de PAUL CERNAT

Postfață de ADINA DINIȚOIU

EDITURA PENTRU ARTĂ ȘI LITERATURĂ
București, 2024

Cuprins

<i>Cîtă voluptate, atîta dramă</i> de Paul Cernat.....	9
PARTEA ÎNTÎI. INTERNATUL	17
PARTEA A DOUA. DESPINA.....	169
PARTEA A TREIA. LA PICIOARELE DESCULȚE	273
<i>Un roman de prim-plan al postcomunismului românesc</i> de Adina Dinițoiu	417

Cîta voluptate, atîta dramă*

Paul CERNAT

Radu Țuculescu e un prozator al cărui scris plutește nonșalant peste generații și mode. Și un epicureu narativ, cu repertoriu derutant. A publicat, în ultimii 45 de ani, cîteva zeci de volume (romane, proză scurtă, piese de teatru, publicistică, literatură pentru copii). Are și o formulă proprie inconfundabilă – nu o rețetă, deși arta culinară e un laitmotiv apetisant al prozelor sale; muzician prin formație și artist cu vocație multiplă, și-a proiectat cu virtuozitate *background*-ul și în narațiunile proprii (de la *Degetele lui Marsias* încoace), care abundă în personaje cu formație muzicală și în intrigi asociate muzicii instrumentale. Răsfățul voluptăților senzuale care le condimentează e comparabil, în multe privințe, cu cel culinar. Iar fundalul social-politic, ținînd de istoria recentă comunistă și postcomunistă, este omniprezent; cu rădăcini în fantezmele unei

* În prefață și în roman s-au adoptat regulile de scriere cu î, anterioare anului 1993. În postfață s-au adoptat regulile impuse de DOOM 3.

Transilvanii post-imperiale (de mirare că autorul lipsește din *Dicționarul romanului central-european...*), el oferă nu puține biografeme ficțiunilor lucrute cu rafinament imaginativ și cu un umor care nu exclude dramatismul sau cruzimea. Toate aceste ingrediente – sau teme obsedante cu variațiuni – se regăsesc și în textura romanului *Mierla neagră*, de la a cărui primă apariție au trecut, iată, 10 ani fără nici un rid în plus. O carte cu rol-cheie în bibliografia autorului, învăluitoare și melancolizantă asemenea „blue-surilor carcerale” cu care protagonistul, instrumentist metamorfozat în șef de local gastronomic pentru elite, își delectează, terapeutic, consumatorii fideli sau de ocazie.

Pentru un cititor inocent, titlul poate părea tautologic. În realitate, e un „concept” al cărții. În prima secvență a narațiunii, un corb cvasi-fantastic – poreclit de elevi Dodo – care-și face veacul lângă mănăstirea franciscană medievală transformată, în anii comunismului, în internat al Liceului de Muzică, „fluieră” lucrarea pentru flaut și pian a lui Olivier Messianen (*La Merle Noir*, 1952). Un cititor avizat poate lesne deduce că și mănăstirea franciscană din „Marele Oraș” (desigur Clujul) trimite destinal – pe calea corbului – la interesul notoriu al compozitorului pentru Sf. Francisc și ornitologie. Sau că experiența cvasi-carcerală a „greierașilor” de la internat își află un corespondent în faptul că muzicianul francez a fost închis o vreme într-un lagăr nazist, unde a și compus. Dincolo de „comentariile” insultătoare ale păsării la adresa pedagogului comunist Prada (știati că negrele zburătoare pot

reproduce sunete și cuvinte asemenea papagalilor?), Dodo face și profeții negative pentru personajul-narator. Prenumele celui din urmă este parțial identic celui al autorului: Radu, iar numele „Anghel” trimite spre un înger căzut. Căzut, am spune, dintr-o lume și dintr-o epocă-n alta: liceu-internat – în adolescența comunistă, închisoare – în prima tinerețe, în fine, „bistorant” (*mot-valise* compus chiar de el) la maturitate, după ce, amnistiat imediat după decembrie 1989, se reprofilează comercial în societatea capitalistă. O societate în care – după cum spune un proverb inteligent, citat naiv de o clientă parvenită, amanta postdecembristă a lui Prada – se vinde tot ce s-a furat în comunism. Primul capitol (*Internatul*) ficționalizează experiențe cvasi-autobiografice; spun „cvasi-” întrucât ele nu sînt plasate în anii '60, ci în anii '80, iar senzaționalul unora este evident fabricat. Viața de cazarmă în internatul Liceului de Muzică – liceu de băieți, *Nota Bene* – a „tovarășilor elevi” Anghel Radu, Lazăr Dorel (Ponco), Sîrb Ioan (Brînză), Fangli Petrovici (Fangli) și a bufonului licențios Lulu e narată picaresc, cu o grație înșelătoare; micile isprăvi goliardice, între care jocurile cu marmita de marmeladă sau improvizațiile jazzistice din Bach, au loc într-un mediu de asceză erotică și alimentară, sub dictatul unui pedagog abrutizat ideologic (Prada) și al unui coleg-turnător execrat (Mirel). Moartea neașteptată a lui Ponco, după un succes muzical internațional, în urma unei aprinderi la plămîni dobîndite după o pedeapsă primită de la Prada va fi urmată de uciderea suspectă a lui Mirel – nu

e clar dacă provocată de răzbunarea lui Radu, de un concurs tragic de împrejurări la care cel din urmă asistă, sau de altcineva. Intră în scenă și un personaj orb omonim (Radu Orbul), cu rol determinant în evoluția intrigii. Pianist virtuoz și dispecer narativ, coleg pentru un an cu „greierașii”, acesta e, în realitate, un clarvăzător care-i intermediază lui Anghel inițierea sexuală (cu senzuala „fată în casă” Irene, prilej pentru scene toride, nu și vulgare); și, mai apoi, alte inițieri. Cel mai probabil, vinovat fără vină, respectat de mulți deținuți pentru gestul de care-a fost acuzat, fostul elev flautist va încerca, după eliberarea din închisoare, să-și refacă (sub toate aspectele) viața, însoțit de un fost coleg de celulă, devenit bun prieten: bucatarul Mario, condamnat și el în urma unei răzbunări „justitiare”. În noua lume el renunță, aparent, la muzică, deși o va recupera în fel și chip pe varii căi; viața nouă pe care o începe la conducerea restaurantului *La picioarele desculțe* îi prilejuiește autorului o frescă de moravuri picantă a noilor îmbogățiți clujeni (avînd, irezistibil, în prim-plan familia unui președinte de Consiliu Județean și figura metamorfozatului Prada, un „negativ” foarte expresiv). Ca în destule alte volume ale lui Țuculescu, în frunte cu *Femeile insomniacului*, protagonistul e un seducător sedus, femeile avînd de fiecare dată inițiativa în amor; *Mierla neagră* pune în scenă o galerie relativ bogată de feminități unde ar trebui s-o includem și pe „pisica Melisa”, prezentată mucalit unei intervievatoare intruzive ca „amantă pur platonice”. Erotismul lui Anghel – fantasmatic cu senzuala

balerină Maria Candelato, frust cu instinctuala Irene, pragmatic cu matura „tanti Ria” (cvadragenară *married with children*) – atinge virtuozități paroxistice, deși fluctuante, cu viitoarea soție Despina (caz psihanalitic, metamorfozată pe parcursul căsniciei din senzuală ingenuă și idealizată în cinică nimfomană și mitomană, cu o viață dublă dezvăluită de un jurnal intim monstruos și menită, finalmente, unei involuții psihotice). Paginile senzorial-senzuale cu care se deschide suav-dramaticul capitol care-i e dedicat – cel mai dens epic din roman – sînt comparabile cu ale lui Emil Brumaru din momentele sale de grație. Iar secvențele (nu puține) dedicate gurmanderiei de la „bistro-rantul” *Ponco* – numit astfel pentru atragerea vechilor prieteni și devoalarea foștilor dușmani din internat – oferă exerciții de virtuozitate gastronomică, amintind proza lui Elif Shafak. S-ar putea glosa mult pe marginea metamorfozelor artei lui Anghel, devenit om de afaceri cu cazier; personajul-narator trece, în funcție de împrejurările vieții, prin diverse stiluri muzicale; ele alimentează deopotrivă sensibilitatea sa erotică, gastronomică și comercială, avînd un corespondent chiar în „registrele” narrative ale romanului. Ironia – uneori bonomă, alteori neagră de-a binelea – este prezentă mai ales ca ironie a sortii. Tentativele lui Anghel de a o alfabetiza instrumental pe Despina, la începutul relației lor, se lovesc de incapacitatea ei de concentrare, justificată maniacal de revolta împotriva tatălui care „n-a vrut s-o lase să facă muzică”. Fiica ei, Lorelei (concepută cu un iubit de ocazie, ales pentru asemănarea cu cel de

care era îndrăgostită din copilărie), se transformă, dintr-o fetiță de doi ani care vede în Anghel tatăl absent, într-o adolescentă dezabuzată, care-i încheie acestuia socotelile cu trecutul marital. Restaurantul deschis de Anghel conține, în programul său afișat, replici la adresa obiceiurilor lui Prada de la internat: obligației mirosirii picioarelor elevilor în scop punitiv îi ia locul obligația spălării picioarelor clienților, la intrarea în local. În privința virtuozității descrierilor, care se transformă adesea în bijuterii poetice, trebuie amintite și exercițiile de taxidermie din copilărie ale lui Fangli, ajunse cu vremea la performanțe în materie; mai întâi cu pești de acvariu, apoi cu păsări și pești de râu, pentru ca la maturitate să culmineze printr-un cadou cu tâlc făcut fostului coleg Anghel: un corb împăiat, în memoria enigmaticului Dodo; adolescent fiind, Fangli se lăuda că împăiasse o cioară, iar în fața temerii lui Anghel că l-ar putea împăia și pe corb (numit de el „cioara aia mare și deșteaptă foc” și asimilată „sufletului negru” al lui Prada), ține să precizeze că el „nu omoară, ci dă viață.”

Virtuozitatea e un posibil cuvânt de ordine al cărții. La fel, voluptatea. Însă, parafrazând butada lui Camil Petrescu, câtă virtuozitate și voluptate, atîta dramă. Pentru că *Mierla neagră* are, în ciuda aparențelor mozartiene (cu trimiteri speculare la *Flautul fermecat*), datele unui roman negru. Tentativele lui Anghel de a-și depăși traumele din adolescență și tinerețe sînt doar aparent încununăte de succes, iar finalul deschis al narațiunii e dominat de melancolia eșecului. Reunirea peste ani, ca angajate în cadrul localului,

a iubitelor reale sau imaginare (Irene ca administrator, Ria ca director economic, Maria Candelato ca dansatoare atipică) amintește convențiile comediei romantice: localul *La picioarele desculțe* se înfățișează ca o sinteză hedonist-comercială a vieții unui individ vulnerabil. Un joc agreabil al ficțiunii, care camuflează pasiuni ratate și drame existențiale. A privi *Mierla neagră* ca pe un roman socio-politic sau de moravuri ar fi, fără îndoială, greșit, deși există și ingrediente de acest fel. Adevăratele mize se află în altă parte: în, spre exemplu, revanșa *plăcerii artei*, a epicureismului artistic (fie el și în parte comercial), a imaginației și virtuozității, jocului senzual și al gustului, împotriva unei lumi urâte și represive. Dacă ar fi să caut un scriitor internațional afin lui Radu Țuculescu, primul care mi-ar veni în minte ar fi Boris Vian – minus exuberanța imaginativă „patafizică” și jazzistică a francezului, dar cu răsfățuri bonom-meticuloase și soluții ingenioase tipic țuculesciene.

La sfârșitul lecturii, odată cu retragerea din scenă a „ilu-ziei” Maria Candelato, cititorul rămîne cu tristețea că această carte frumoasă trebuie, totuși, să se sfîrșească.